
Informe sol·licitud BIC Immaterial a favor del joc de la Pilota Valenciana

Autor: Comissió Promoció Cultural
Aprovació: Ple, 28 juliol 2014

Antecedents.-

Amb data 13 de maig de 2014 tingué entrada al Consell Valencià de Cultura, número de registre 283, un escrit de la directora Gral. de Cultura, acompanyat de la Resolució del 25 d'abril de 2014 de la conselleria d'Educació, Cultura i Esport pel qual s'incoa expedient per a la declaració com Bé d'Interés Cultural Immaterial (B.I.C.i.) a favor del Joc de la Pilota valenciana.

D'acord amb el que disposa l'art. 27.5 de la Llei 4/98, d'11 de juny, de Patrimoni Cultural Valencià, tot i la condició d'institució consultiva del Consell Valencià de Cultura aquest ha d'informar sobre la viabilitat de la declaració.

La Comissió de Govern del C.V.C., en sessió del 19 de maig de 2014, encarrega a la Comissió de Promoció Cultural la formalització de l'informe oportú.

Justificació.-

A pesar que fins els segles XV i XVI el *joc de pilota* era una de les manifestacions esportives més populars de la Corona d'Aragó amb els segles és e l'antic Regne de València el lloc on assoleix una popularitat major i on continua practicant-se en diverses modalitats.

Tradicionalment era al carrer el lloc on es realitzaven les partides. Encara ara variants com a *llargues* o *al raspall* es juguen preferentment en eixe espai urbà¹, també el Campionat Internacional que des de fa anys i a proposta dels *pilotaris* valencians es celebra en distintes ciutats europees. El carrer havia de reunir diverses condicions per tal que fóra possible el joc: dimensions apropiades, verticalitat, sense desnivells, pla, facilitat presencial,..... raó per la qual era habitual trobar en els pobles i ciutats valencians algun carrer on es practicava l'esport i que rebia el nom de *carrer de la Pilota*. En zones com les comarques de les Marines, la Safor i les Riberes s'acostuma encara jugar en aquests espais. La proliferació d'eixos carrers i el comprensible apassionament dels que juguen o miren propicià sovint l'ordre governativa d'abstenir-se de blasfemar o insultar².

¹ Al raspall també poc jugar-se en recinte clos o trinquet.

² Especialment quan el carrer estava pròxim, o era, a un lloc sagrat. Per això encara poden contemplar-se temples valencians amb l'inscripció prohibitiva de jugar a la pilota.

Però és al *trinquet* (espai tancat amb graons pels espectadors i una superfície plana i allargada, rectangular, pels jugadors) on actualment es produeix la major part de les partides. El tros on s'asseuen els aficionats es considera també part del camp de joc, *escala*, i li dona una característica singular a l'aposta ja que la pilota que cau sobre els espectadors pot *jugar-la* qui *resta* deixant-la caure des del darrer. Una corda o una ratlla divideixen el camp propi de cadascun dels contrincants.

Contrincants que poden ser un contra un, dos contra dos o encara tres contra tres, però que amb una condicionant, diríem de justícia, permet que ocasionalment si un equip és molt més potent el contrincant puga tenir un membre més³.

La pilota en que es juga té unes característiques singulars ja que ha de tenir unes dimensions, pes i duresa específiques⁴. És a la Ribera del Xúquer on tradicionalment es confeccionaven més pilotes, però en realitat estava prou extensa la fabricació.

La popularitat de les modalitats valencianes del joc de pilota va esdevenir, sobre tot des de finals del segle XIX a mitjans del XX, en l'esport valencià per antonomàsia. En cada poble es construïen trinquets i cada barri o municipi tenia els seus ídols, primerament amateurs però posteriorment ja professionals, que sovint portaven com sobrenom el del lloc d'orige: *Nel de Murla*, *Roquet de Penàguila*, *Carlitos de Faura*, *Xiquet de Quart*, *Juliet d'Alginet*. Fins i tot els entusiastes exigien conteses en períodes on era mal mirat qualsevulla celebració profana: així, per exemple, en Setmana Santa al trinquet d'Alberic es reunien els més afamats jugadors i els més apassionats seguidors (també els apostadors ja que les travesses anaven prou lligades a eixes trobades).

L'entusiasme pels ídols convertirà aquests en referents de la societat i la seua imatge en fetitxe. Al considerat com *santuari* de la pilota valenciana, *el trinquet Pelayo* de València, encara podem contemplar els cinc grans retrats dels majors pilotaris de la història: *Nel de Murla*, *Xiquet de Quart*, *Juliet d'Alginet*⁵, *Rovellet* i *el Genovés*⁶. Segurament és un dels pocs espais públics on el retrat dels *admirats* dona fé d'un lligam popular amb uns referents històricoesportius.

La *pilota valenciana*, sens dubte com a conseqüència del seu arrelament social i popular, ha influït la vida valenciana en múltiples aspectes. No solament és una constant la informació que sobre eixe joc apareix als mitjans de comunicació, especialment a partir de les darreres dècades⁷, que sembla han generat una nova edat brillant del joc, també en aspectes com el

³ Dos contra tres és una forma prou usual.

⁴ Els confeccionadors ens parlen que la pell dura, però molt usada, és la que ofereix millors condicions, per eixa raó antigament es buscaven les bosses dels carters (quan anaven amb sarró de pell).

⁵ A pesar de la mala fama que en ocasions va unida a aquest esport es conta que de Juliet d'Alginet mai s'escollí una paraula malsonant ni crit, sinó actituds i expressions ben solidàries, bondadoses i humanitàries.

⁶ Encara que de les darreres dècades del XX, Genovés continua amb la tradició d'usar el seu oríge com nom d'esportista, i com a vegades donar cognom a una sèrie que ostentaran el patronímic en cada generació (*Genovés*, *Genovés II*, *Sarasol I*, *Sarasol II*, *Gat I*, *Gat II*....).

⁷ La capacitat competencial autonòmica ha propiciat, a partir de l'Estatut d'Autonomia, un redreçament espectacular.

lingüístic⁸. La riquesa lèxica de la *pilota valenciana*, tot i que conserva mots i expressions de segles passats⁹ s'ens presenta com un tresor original enriquidor d'una llengua que segles de minusvaloració havia reduït l'ampla capacitat expressiva.

I qui diu de la llengua pot ampliar l'impacte a la literatura i a accions intel·lectuals varies. Azorín per exemple, i en castellà, va escriure algunes de les pàgines més transcendents que mai no s'havien publicat sobre qualsevol mena d'esport¹⁰. En valencià són diversos els escriptors que han fet de la *pilota* el seu tema predilecte, tant des de la vessant narrativa com d'assaig, entre ells voldríem esmentar Josep Lluís Bauset que als seus cent anys encara assistia regularment a les partides del *trinquet de Pelayo*.

També l'art ha pultat del joc. Conegut és el quadre de Josep Bru i Albinyana, de 1881, que es titola "El joc de la pilota". Darrerament, amb el redreçament del joc del que abans hem fet esment, cal senyalar la sèrie d'escultures de Manolo Boix, que ell bateja com *el punt dins del moviment*, que a partir de la pilota, el moviment del jugador o les mans han afavorit la presència en espais tancats o oberts¹¹ de rellevants obres d'art que engrandeixen el *joc de la pilota valenciana* però també amplien el marc estètic de la pròpia escultura.

Per tot això, i a tenor del que disposa la Llei de Patrimoni Cultural Valencià, el Consell Valencià de Cultura eleva les següents conclusions:

Conclusions.-

- 1) El Consell Valencià de Cultura considera que l'anomenat joc *pilota valenciana* reuneix les condicions per tal de ser declarat Be d'Interés Cultural Immaterial (B.I.C.i.).
- 2) Tot i ser la *pilota valenciana* un referent esportiu però també social, lingüístic i cultural valencià caldria que s'introduïren referències pedagògiques en els curriculum, com ara en l'assignatura *Cultura Valenciana* en els trams de l'ensenyament obligatori.
- 3) Una tasca que la Generalitat Valenciana va encetar, però que ara sembla aturada, la construcció d'espais per a la *pilota*, podria recuperar-se en funció de les disponibilitats econòmiques. La necessitat de visualització i divulgació del joc, que abans propiciava Radiotelevisió Valenciana, caldria es realitzara per mitjans adequats.
- 4) Aquest Informe s'enviarà a la Dir. Gral. de Cultura de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, peticionària de l'informe, a la F.V.M.P., a la Federació Valenciana de Pilota i a les tres diputacions valencianes.

⁸ L'Acadèmia Valenciana de la Llengua publicà en 2010 un vocabulari de la pilota. La Federació Valenciana de la Pilota, igualment, ha editat un Glossari i són moltes les associacions, entitats i ajuntaments que promociónen el llenguatge unit al joc.

⁹ Com en el tennis, la pilota compta els tants de quinze en quinze. Per tant dir una xifra distinta al quinze o a la suma de la quantitat es sinònim de bogeria, per això en la paramiologia valenciana es diu quan una cosa és impossible: *A raó de catorze bufa-li al motle*.

¹⁰ Azorín, admirador del Nel de Murla, va manifestar eixa admiració en diverses col·laboracions periodístiques però també en algun dels seus llibres.

¹¹ Remarcariem la mà i pilota junt a la Concatedral de Castelló de la Plana o les dos mans en la pujada del Castell de Xàtiva o les que estan situades front la seu central de Bancaixa (actualmente Bankia) en València.